

VITA A VÁROSI KÖNYVTÁRAK TELEPÍTÉSÉRŐL

Várpalota könyvtárai a várossá nyilvánítás 10. évfordulóján

I.

Tíz évvel ezelőtt, 1951-ben látott napvilágot az a belügyminiszteri rendelet, amely Várpalotához csatolta Pétfürdőt és Inotát. Az egyesítés okául a vidék nagymérvű iparosítása szolgált, amelynek alapja viszont a várpalotai szén. Ez táplálja a Péti Nitrogénműveket és a kőolajfinomítót, a kísérleti üzemeket; ez látja el az inotai November 7. Erőművet, az Alumíniumkohót, a lakosságot és részben a vasutat. A népesség száma is megnőtt, 11 ezerről több mint 21 ezerre. (Ebben nincsenek benne azok, akik ideiglenesen laknak Várpalotán, Pétfürdön vagy Inotán.) A város üzeimeiben kb. 8000 munkás dolgozik, ebből több mint 3000 bányász. Zömük már letelepült, tehát a törzslakosság részét képezi.

A város kulturális múltjáról két vonatkozásban érdemes egy-egy megjegyzést tenni. A művelődés, benne a könyvtárügy és az iskolázás is meglehetősen elhanyagolt volt a „régí világban”. Például a polgári iskola még rendes működési engedélyre sem tudott szert tenni. A város ismert író, művészt, tudóst nem adott a magyar kultúrának. De belekerült az irodalomba, éspedig a várvédő Thuri György révén Zrínyi époszába, a minden történelmi valóságot nélkülöző Mátyás monda révén Mikszáth Kálmánnak *A szelystyei asszonyok* c. regényébe, Móra Ferenc novellájába (*A palotai varga*), a török–magyar harcok révén Jankovich Ferenc történelmi regényeibe (*Hulló csillagok, A tél fia*) s a 19. század hangulatát idézve Krúdy Gyula könyveibe (*Palotai álmok, Ál-Petőfi* stb.) A felsoroltakon kívül mások is bele-beleszóttek egy-egy palotai motívumot írásaikba. Mindennek ellenére Várpalota neve nem sokat mondana az olvasóközönségnek, ha az utolsó tíz évben az ipar nagyarányú fejlesztése és a nagyszabású építkezések nem emeltek volna új várost a II. világháborúban több mint 70%-ban elpusztult régi község fölé.

Tizenöt-husz évvel ezelőtt senki sem hitte volna, hogy Várpalota egy évtized leforgása alatt új városépítkezésünk egyik büszkesége lesz. Ósrégi település, várát az Újlakiak építették, akkoriban hallatlan pompával. Mindez azonban elenyészett, csak a csupasz falak egy része maradt meg. De még ezek sem eredeti állapotukban, mert a török ostromok

miatt, majd a szatmári békekötés után többször is átépítették. 1945 után egy ideig még használták egyes részeit, de évek kellettek hozzá, míg feltűnt az újjáépülő város közepén a már rommá váló tetőtlen kolosszus, hogy azután rájőjjenek az illetékesek: egész sereg olyan objektum építhető bele, ami a városban egyébként is elengedhetetlenül szükséges. Ezzel indult meg újjáépítése, s ha befejeződik, itt kap helyet a városi múzeum és a könyvtár.

A felszabadulás előtti Várpalota művelődési intézményekkel nem nagyon dicsekedhetett. Csupán az iskolák és az 1906-ban létesült Jó Szerencsét Olvasókör biztosított a munkásoknak valamiféle tanulási, művelődési lehetőséget. Ma a városban az új középiskolán és az általános, valamint a vágár és MTH iskolán kívül különböző művelődési intézmények egész hálózata található. Az 1951. évi rendelet elsősorban közigazgatásilag egyesítette a három települést, de földrajzilag és — éppen ebből kifolyólag — az iskolán kívüli művelődés tekintetében nem. Mindhárom városrésznél nagyon szép és önálló szakszervezeti művelődési háza van, sőt némelyiknek több is. Inotán például mindkét üzem (a November 7. Erőmű és az Alumíniumkohó) épített gyönyörű művelődési otthont. Ezeket a művelődési otthonokat csak nemrégiben egyesítették. Múzeuma van a városnak és mindegyik városrészben mozi, valamint több könyvtár működik. A rendszeres helyi autóbusz-járatok az utóbbi években kulturális téren is közelebb hozták egymáshoz a három városrészt. Az emberek bejárnak az új bányász művelődési ház nagyobb rendezvényeire, többen látogatják a nagyobb választási lehetőséget biztosító Városi Könyvtárt, de a település kulturális széttagoltsága még nem szűnt meg az egyesítés után sem.

II.

A város könyvtári helyzete és ellátottsága jó. 1960-ban az alábbi közművelődési könyvtárak működtek, a megjelölt könyvállománnyal:

I. kerület. Várpalota	
Városi Könyvtár	8773 kötet
Bányász Szakszervezeti Könyvtár	7574 kötet
Aknamélyítő V. szakszervezeti könyvtára	2547 kötet
Földtani Kutató V. szakszervezeti könyvtára	848 kötet

II. kerület. Pétfürdő

Nitrogén Üzem szakszervezeti könyvtára	4330 kötet
Kőolajipari V. szakszervezeti könyvtára	1028 kötet

III. kerület. Inota

Egyesített Művelődési Otthon szakszervezeti könyvtára	4880 kötet
A Városi Könyvtár fiókja (a faluban)	494 kötet

Az állami és a szakszervezeti könyvtárakban tehát 30.000 kötet áll a város lakóinak rendelkezésére. Ez azt jelenti, hogy 1000 lakosra 1390 kötet jut, több mint az 1311 kötetes megyei átlag. A városon belül pedig jobb a két külső városrész, a kb 2700 lakosú Pétfürdő és az 1500 lakosú Inota ellátottsága.

III.

Várpalotán elsőnek az 1953-ban alakult **Városi Könyvtárt** kell megemlíteni. Helyzete nehéz, mivel kiesik a központból, és mindössze két helyiségből áll, amelyek csak arra alkalmasak, hogy bennük a könyvek raktározása és kölcsönzése lebonyolódjék. Olvasóterme nincs. A kölcsönző cementes, télen különösen hideg. A rossz körülmények ellenére is szép eredményeket ért el a lelkiismeretes munka. Noha csak egy könyvtáros és egy négyórás munkaerő dolgozik itt, rendszeresen és jól foglalkoznak az olvasókkal. A város vezető párt- és tanácsi szervei nagyra értékelik, és rendszeresen — anyagilag is — támogatják a munkáját. Az utóbbi években azonban — talán éppen a nagy forgalom miatt — befelé fordulás tapasztalható a könyvtár munkájában. Hosszú ideig elhanyagolta a fiókok szervezését, nem folytatott propagandát a könyvtár népszerűsítésére és új olvasók megnyerésére. Így azután közel sem emelkedett olyan mértékben az olvasók száma, mint a megye többi könyvtárában.

A Városi Könyvtártól nem messze, az új „Jó Szerencsét Művelődési Otthon” falai között működik a **Bányász Szakszervezeti Könyvtár**. Ennek a könyvtárnak fejlődését hosszú ideig személyi és állomány problémák akadályozták. Néha volt főfoglalkozású munkatársa, néha nem. Olykor vásároltak könyvet, máskor nem. Most már csaknem két éve itt is egy főhivatású és egy mellékfoglalkozású munkatárs dolgozik. A könyvtárosok nagy lelkesedésükkel máris szép eredményeket értek el. Ennek a könyvtárnak éppen az az erénye, ami a városinak hibája, hogy ti. jó propagandát fejt ki a bányászok között, akiknek ellátása valóban az ő feladata. Kár, hogy az ilyen szép művelődési otthonban nagyon csúnya a könyvtár képe. Pedig a szép és modern

könyvtár kialakításának feltételei megvannak, csak természetesen erre a célra áldozni is kellene.

A két, alapjaiban azonos feladatokat ellátó, egymástól nem messze dolgozó könyvtár működése sok problémát vet fel. A viszonylag egészséges verseny mellett sok párhuzamosság és ellentét is jelentkezik. Például a két könyvtárban azonos műveket szereznek be, párhuzamos katalógusok készülnek, vagy például az olvasók nevelésében hátrányos, hogy az egyik könyvtárban kevésbé következetesek a rendetlen olvasók felelősségvontásában, mint a másikban. A két könyvtár egyesítése tehát nagyon sok haszonnal járna: három személy már egészen kiváló és magasszínvonalú könyvtári munkát tudna végezni. Ráadásul az egyesített, 50—60 000 forintos beszerzési összeggel meg lehetne oldani olyan problémát, mint a műszaki irodalom beszerzése és a munkások ilyen irodalommal való ellátása, vagy például a gyermekkönyvtár létesítése. Eddig csak azt sikerült elérni, hogy a két könyvtár jó kapcsolatot létesített egymással, ez azonban még mindig nem elég a fenti problémák megoldására.

Az **Aknamélyítő Vállalat és a Földtani Kutató Vállalat szakszervezeti könyvtára** kizárólag a saját dolgozóinak kölcsönöz, munkájukkal azonban feltétlenül hozzájárulnak a város lakóinak neveléséhez.

Pétfürdőn két szakszervezeti könyvtár működik. Mindkettő viszonylag jó munkát végez, és a település lakosságának számához viszonyítva szép eredményt ért el. A József Attila Művelődési Otthonban működik a Nitrogén-művek szakszervezeti könyvtára, amely külön dicséretet érdemel azért, hogy jól foglalkozik a bejáró munkások ellátásával. Például Ősi községnek a bejáró munkások használatára többszáz könyvet adott át.

Inotán hosszú ideig egymástól pár száz méterre két művelődési ház és két könyvtár is működött! A könyvtárak munkája igen gyenge volt. A két művelődési ház egyesítésével nemcsak költségmegtakarítást értek el, hanem a művelődési munka is egészségesebben fejlődött. Így most főfoglalkozású könyvtáros foglalkozik az egyesített, de még mindig külön levő két könyvtárral. Három napig az egyik, három napig a másik könyvtárban kölcsönöz. A munka most már helyes irányban fejlődik. — A régi **Inota** faluban csupán az elmúlt év vége óta működik a Városi Könyvtár fiókja, munkáját tehát még nem lehet értékelni.

Az **általános iskolák ifjúsági könyvtárainak** kevés az állományuk. Ez a körülmény is külön gyermekkönyvtár létesítése mellett szól, mivel a gyermekek, a

jövő nemzedék irodalommal való ellátása a mostani körülmények között egyáltalán nincs megoldva.

IV.

Az elmúlt évben az állami és szakszervezeti könyvtáraknak 3338 olvasójuk volt, a lakosság 15,5%-a. Ez így látszatra még akkor is jó eredménynek számít, ha figyelembe vesszük, hogy a megyei átlag még magasabb (15,9%). Az olvasók az egyes könyvtárak között így oszlanak meg:

Városi Könyvtár	946
Bányász Szakszervezeti Könyvtár	753
Földtani Kutató Vállalat szakszervezeti könyvtára	72
Aknamélyítő Vállalat szakszervezeti könyvtára	135
Kőolajipari Vállalat szakszervezeti könyvtára	160
Nitrogén Művek szakszervezeti könyvtára	558
Inotai Egyesített Művelődési Otthonok szakszervezeti könyvtára	714

A városi könyvtár olvasóinak száma nagyon kevés, még akkor is, ha figyelembe vesszük, hogy távol esik a város központjától. Ugyanakkor az inotai könyvtár olvasóinak létszáma valószínűtlenül magas. Bizonyára nemcsak a valóságos olvasókat tartják nyilván, mert nem valószínű, hogy itt minden második ember olvasója lenne a könyvtárnak.

Az olvasók foglalkozási és életkor szerinti megoszlásánál a Városi Könyvtár adataira kell támaszkodnunk, mivel más nem áll rendelkezésünkre. Ezeket az adatokat a többi könyvtárra is vonatkoztathatjuk.

A 946 olvasóból:

munkás	357	37,7%
paraszt	5	0,5%
értelmiségi	104	10,9%
egyéb	480	50,9%
14 év alatti	219	23%
14—18 éves	172	18,1%
18 év feletti	555	58,9%

A paraszt olvasók csekély száma csak akkor lenne megdöbbentő, ha nem tudnánk, hogy itt a parasztságot lényegében az öregek jelentik, s szám szerint eleynesző részét alkotják a lakoságnak. Inota községben pedig, ahol a falu fele parasztokból áll, tulajdonképpen nem volt könyvtár.

A munkásolvasók száma egy év alatt több mint százal emelkedett. Ha azt nézzük, honnan indult el a palotai munkásság, milyen gondokkal küzdött, milyen elemi szükségleteket kellett először kielégítenie, akkor nem mondhatjuk rossznak a munkásolvasók arányát. Ugyanis régen csak az úri középosztály egyes tagjai olvastak könyvet, a munkások közül legfeljebb a mozgalmiak. Ma más a helyzet. A Városi Könyvtár 357 munkás olvasójához

hozzá kell számítani a többi könyvtárét is, s hozzá kell adni a szocialista brigádmozgalom olvasószolgálatát is, hiszen a brigádtagok rendszeresen olvasnak, sőt ma már könyvet is vásárolnak. Olyanok is vannak köztük, mint például egy Dankó utcai cigánylegény, akit jó munkájáért kitüntették. Ez társadalmi tekintetben is öröndetes jelenség.

A több mint 3300 olvasó 1960-ban csaknem 80 000 könyvet kölcsönzött. A kölcsönzések az egyes könyvtárak között így oszlanak meg:

Városi Könyvtár	34 453 kötet
Bányász Szakszervezeti Könyvtár	17 687 kötet
Nitrogén Művek szakszervezeti könyvtára	11 402 kötet
Inotai Egyesített Művelődési Otthonok könyvtára	7 040 kötet
A többi könyvtár	10 000 kötet

(Megjegyezzük, hogy a „többi könyvtár” adatai becsült adatok.)

Feltűnő, hogy a rosszabb körülmények között dolgozó Városi Könyvtár nem sokkal több olvasójával majdnem még-egyszer olyan nagy forgalmat bonyolított le, mint a város szívében működő szakszervezeti könyvtár. Pedig a szakszervezeti könyvtár olyan művelődési otthonban van elhelyezve, ahol naponta majdnem ezer ember fordul meg. Ez az adat egy kicsit a Városi Könyvtár fejlődésének korlátait is mutatja. Nyilvánvaló, hogy az új olvasók nagyobb része a szakszervezeti könyvtárban jelentkezett, s az új olvasók természetesen kevesebbet olvasnak. Ezt az is bizonyítja, hogy a Városi Könyvtárban nagyon magas (36,3 kötet) az egy olvasóra jutó kölcsönzések száma. Ez a megyében az egyik legmagasabb kölcsönzési átlag. Az olvasók számához viszonyítva nagyon kevés a kölcsönzések száma az inotai könyvtárban.

1960-ban minden lakos átlag négy könyvtári könyvet olvasott. Ez kevés, hiszen a megyei átlag sem sokkal kevesebb, pedig a falusi könyvtárakban az egy olvasóra jutó kölcsönzések száma csak 13 kötet. Azt mondhatná valaki, hogy városról lévén szót, többen rendelkeznek magánkönyvtárral is. Ez igaz, viszont a városban az olvasás iránti igénynek is fokozottabban kellene jelentkeznie.

V.

Nézzük meg a Városi Könyvtár adatai alapján (mivel mások nem állanak rendelkezésre) mit olvasnak Várpalotán, milyen a kölcsönzött művek műfaji megoszlása. A legutolsó évi forgalom a következő volt:

Társadalmi, politikai	1 045	3
Műszaki	619	1,8
Mezőgazdasági	86	0,2

Egyéb ismeretterjesztő	2 921	8,4
Szépirodalom	21 133	61,5
Gyermek és ifjúsági	8 649	25,1

Legrosszabb a mezőgazdasági művek kölcsönzési aránya. A szövetkezeti gazdálkodás nagyobb szaktudást igényel ugyan, de ennek következményei a tagoknál könyvtári vonatkozásban még nem jelentkeznek. Nagyon kevés a műszaki könyvek forgalma is, ráadásul a szakszerkezeti könyvtárak még ilyen „eredménynyel” sem dicsekedhetnek. A helyzetképet nem javítja az sem, hogy a Szénbányászati Trösztnek, a Péti Nitrogén Műveknek stb. van műszaki könyvtáruk, mivel a szakkönyvtárakat elsősorban a mérnökök és technikusok, nem pedig a munkások használják. Az is igaz viszont, hogy egyik közművelődési könyvtárnak sincs olyan műszaki állománya, amelylyel a műszaki könyvek forgalmát lényegesen fellendíthetné. A politikai irodalom forgalma viszonylag jobb (a megyei átlag 2,4⁰/₀ volt), de ipari városról lévén szó, ez sem megnyugtató.

*

A város könyvtárainak nagyon sok problémát és feladatot kell még a jövő-

ben megoldaniuk. El kell érniük, hogy az ötéves terv végére a város lakosságának 20—25⁰/₀-a könyvtári olvasó legyen. A könyvtáraknak, függetlenül attól, milyen szerv felügyelete alá tartoznak, munkájuk során elsősorban az olvasót kell figyelembe venniök, minden munkájuknak az olvasók nevelését kell szolgálnia.

A feladatok közül néhányat felsorolunk:

Növelni kell a világnézeti nevelést segítő irodalom forgalmát. Jobb együttműködést kell megvalósítaniuk a közművelődési könyvtáraknak egymás között, valamint a vállalati műszaki könyvtárak és a közművelődési könyvtárak között a dolgozók műszaki irodalmi ellátása érdekében. A város párt, tanácsi és szakszervezeti szerveinek is többet kell a könyvtári munkával foglalkozniuk, hiszen olyan feladatokat is meg kell oldani, mint az önálló gyermekkönyvtár létesítése.

A város könyvtárainak munkájáról a hibák és nehézségek ellenére is nyugodtan megállapíthatjuk, hogy a város alakulás utáni első évtizedben ugyanolyan rendkívüli fejlődést mutat, mint a város építése.

Szij Rezső—Varga Béla